

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Zienkiewicz
pt. *Rozwój funkcji turystycznej w powiecie kartuskim*

Przedłożona do recenzji praca doktorska Pani mgr Aleksandry Zienkiewicz jest poświęcona rozwojowi funkcji turystycznej w powiecie kartuskim i jej przestrzennemu zróżnicowaniu. Autorka wykazała się rzetelnością i skrupulatnością zarówno przy prowadzeniu badań, jak również ich interpretacji, czego efektem jest znaczna objętość pracy. Łącznie liczy ona bowiem 300 stron, w tym 250 stron zasadniczego tekstu, na który składa się sześć rozdziałów merytorycznych (podzielonych na podrozdziały) oraz *Wstęp* i *Uwagi końcowe*. Praca ma charakter monografii, co – moim zdaniem – przy tak dużym stopniu szczegółowości informacji empirycznych, jaki prezentuje niniejsza rozprawa doktorska, nie może stanowić zarzutu.

Cel i zakres pracy

Rozprawa doktorska mgr Aleksandry Zienkiewicz wpisuje się w – coraz częściej podejmowany w geografii turystyki – nurt badań dotyczących funkcji turystycznej różnych jednostek przestrzennych. W tym przypadku obszarem badań jest powiat kartuski, który obejmuje osiem gmin, w tym dwie miejsko-wiejskie (Kartuzy i Żukowo) oraz sześć wiejskich (Chmielno, Przodkowo, Sierakowice, Somonino, Stężycę i Sulęcyno) i łącznie zajmuje powierzchnię 1120 km². Należy podkreślić, że jest to dość duży obszar, wymagający dobrej organizacji procesu badawczego. Jest to ważne co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, praca dotyczy rozwoju funkcji turystycznej, a więc odznacza się ujęciem dynamicznym. Analizą objęto okres 1989-2011, a w wielu miejscach odwoływano się też do wcześniejszych danych. Przyjęty do badań podstawowy zakres czasowy uważam za poprawny. Wydaje mi się jednak, że – „dla porządku” – Autorka powinna była wyraźnie zasygnalizować w pracy, jakie przesłanki zadecydowały o takim doborze przedziału czasowego do badań. Po drugie, praca

w znacznym stopniu jest oparta na wynikach przeprowadzonych przez Autorkę badań terenowych, co jeszcze bardziej wymusza przestrzeganie dyscypliny badawczej.

Cel pracy Autorka sformułowała w postaci sześciu pytań badawczych:

- jakie warunki dla rozwoju turystyki istnieją w powiecie kartuskim?
- jaka jest wielkość, standard, rozmieszczenie i sezonowość bazy noclegowej i gastronomicznej oraz stopień rozwoju bazy towarzyszącej?
- jak wygląda dostępność komunikacyjna badanego obszaru?
- jakie formy ruchu turystycznego rozwijają się na terenie powiatu kartuskiego, jakie są jego rozmiary, jakie są struktury demograficzne i społeczne turystów, skąd pochodzą, w jakim celu przybyli, jak długo przebywają i w jakim okresie?
- jakie są czynniki i formy osadnictwa turystycznego w powiecie kartuskim?
- jakie efekty społeczno-gospodarcze przynosi rozwój turystyki na badanym terenie?

Uważam, że cel pracy powinien być sformułowany w sposób bardziej ogólny, zaś pytania badawcze powinny stanowić swego rodzaju „punkty-etapy” prowadzące do realizacji celu. Brak ogólnie sformułowanego celu może być postrzegany jako nieumiejętność formułowania uogólnień. W tym miejscu jest to z mojej strony bardziej sugestia dla Doktorantki na przyszłość niż zarzut. Nie znam bowiem innych opracowań Autorki, więc na podstawie jednego przykładu zarzucanie Jej braku umiejętności formułowania uogólnień byłoby nie *fair*.

Większe zastrzeżenia mam do celu aplikacyjnego, który p. mgr Aleksandra Zienkiewicz formułuje jako *„możliwość zapożyczenia technik lub metod ujętych w opracowaniu do wykonywania m.in. planów i strategii rozwoju turystyki w regionach, miejscowościach i miastach czy też innych jednostkach terytorialnych przez rozmaite urzędy”* (s. 5). Mam wrażenie, że cel ten został sformułowany trochę „na siłę”, gdyż Autorka nie stosuje w pracy jakichś nowatorskich metod i technik badawczych, a wskaźniki, które wykorzystuje, niejako „z definicji” są (a na pewno powinny być) uwzględniane przy opracowywaniu planów i strategii rozwoju turystyki, choć może nie są opatrzone nazwą „wskaźnik Baretje’ i Deferta”, „wskaźnik Schneidera” czy „wskaźnik Charvata”. Spośród zastosowanych przez Autorkę wskaźników na taką rekomendację zasługuje, moim zdaniem, wskaźnik atrakcyjności turystycznej (omówiony na s. 76), wykorzystany przy waloryzacji turystycznej obszaru. Uważam natomiast, że największą wartością opracowania są zawarte w nim treści merytoryczne, w tym zwłaszcza te, które są wynikiem rzetelnych badań ankietowych (wywiadów kwestionariuszowych?) przeprowadzonych wśród turystów. I to

właśnie te treści mogłyby być najbardziej użyteczne przy opracowywaniu planów i strategii rozwoju turystyki. Największym aplikacyjnym walorem pracy p. mgr Aleksandry Zienkiewicz jest zatem jej wkład empiryczny (w dużym stopniu też porządkujący) w rozwój wiedzy na temat możliwości rozwoju i zróżnicowania funkcji turystycznej na terenie powiatu kartuskiego.

We *Wstępie* pracy Doktorantka sformułowała też dwie hipotezy badawcze:

1. Powiat kartuski, ze względu na swoje położenie geograficzne w otoczeniu lasów i jezior, jest atrakcyjny turystycznie.
2. Funkcja turystyczna powiatu kartuskiego odzwierciedla się w jego zagospodarowaniu turystycznym, ruchu turystycznym, osadnictwie turystycznym i zmianach społeczno-gospodarczych.

Przypomnę, że hipoteza stanowi niejako propozycję odpowiedzi na postawione pytanie/pytania badawcze. Dobrze sformułowana hipoteza powinna zatem zawierać zarówno zmienną wyjaśnianą, jak i zmienną wyjaśniającą. Wprawdzie hipotezy zaproponowane przez Autorkę zawierają oba rodzaje zmiennych, to jednak sposób ich sformułowania budzi zastrzeżenia. Przede wszystkim hipoteza – w przeciwieństwie do celu badań – powinna mieć bardziej szczegółowy charakter, a jej weryfikacja (zarówno pozytywna, jak i negatywna) powinna stanowić wkład w rozwój wiedzy na określony temat. Tymczasem hipotezy sformułowane przez Doktorantkę są po prostu trywialne. Można wręcz *a priori* stwierdzić, że obie są prawdziwe.

Układ pracy i zawartość merytoryczna

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska liczy 300 stron znormalizowanego tekstu, wraz ze spisem literatury cytowanej, spisem źródeł internetowych, aktów prawnych oraz źródeł kartograficznych oraz spisami tabel, rycin i załączników. Na zasadniczy tekst pracy składa się sześć rozdziałów merytorycznych oraz *Wstęp* i *Uwagi końcowe*. Praca ma dość tradycyjny układ treści, który odpowiada celom sformułowanym w postaci pytań badawczych. I tak, we *Wstępie* recenzowanej pracy przedstawiono cele pracy, jej zakres czasowy i przestrzenny, hipotezy badawcze, metody badań, a także dokonano przeglądu literatury i materiałów źródłowych. Wysoko oceniam zwłaszcza przegląd literatury. Autorka dokonała go w sposób bardzo uporządkowany, w podziale na grupy tematyczne, wykazując się tym samym umiejętnością systematyzowania wiedzy.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła krótką charakterystykę obszaru badań, z uwzględnieniem położenia fizycznogeograficznego i administracyjnego, przemian demograficznych i rozwoju sieci osadniczej oraz sytuacji gospodarczej, co w ogólnym wymiarze dało dobrą bazę do dalszych rozważań i zrozumienia zróżnicowania przestrzennego uwarunkowań i cech funkcji turystycznej badanego obszaru.

Rozdział drugi jest poświęcony charakterystyce przyrodniczych i kulturowych (z podkreśleniem roli i rangi kultury kaszubskiej) walorów turystycznych analizowanego obszaru. Na szczególne podkreślenie zasługuje zestawienie wyników waloryzacji turystycznej opartej z jednej strony na metodzie bonitacji punktowej, z drugiej zaś – wykorzystującej opinie turystów pozyskane w wyniku badań ankietowych.

W rozdziale trzecim dokonano charakterystyki infrastruktury turystycznej powiatu kartuskiego, uwzględniając bazę noclegową, gastronomiczną i towarzyszącą oraz infrastrukturę komunikacyjną. Doktorantka w dość szczegółowy i skrupulatny sposób podeszła do analizy danych, zwłaszcza dotyczących bazy noclegowej. Na pochwałę zasługuje zwłaszcza fakt, że przy tak dużym obszarze badań, Autorka – oprócz porównań zbiorczych (liczba obiektów, liczba miejsc noclegowych) – wybrane obiekty omawia dokładniej, uwzględniając także świadczone w nich usługi dodatkowe. Zastanawia mnie natomiast, dlaczego Autorka w części poświęconej bazie towarzyszącej zamieściła informacje dotyczące imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych odbywających się na terenie powiatu kartuskiego. W literaturze przedmiotu tego typu imprezy są zaliczane do walorów turystycznych (patrz m.in.: Kowalczyk 2000; Kurek, Mika 2007; Lijewski i in. 2002).

Rozdział czwarty dotyczy ruchu turystycznego, który Autorka traktuje jako fundamentalny miernik rozwoju funkcji turystycznej (s. 10). W oparciu o informacje statystyczne GUS oraz wyniki badań terenowych przedstawiono nie tylko wielkość i formy ruchu turystycznego, ale także czas trwania i sezonowość pobytów turystycznych oraz motywy przyjazdu. Uważam, że ważną częścią tego rozdziału jest analiza pochodzenia terytorialnego turystów, której Autorka dokonała w oparciu o wyniki badań ankietowych oraz wyniki pomiaru ruchu samochodowego. W ten sposób określiła zasięg oddziaływania powiatu kartuskiego, a tym samym rangę funkcji turystycznej badanego powiatu. Z kolei pewnym nadużyciem jest stwierdzenie, że „*powiat kartuski należy do regionów o przeciętnym stopniu rozwoju funkcji turystycznej*” (s. 145). Autorka nie prowadziła tego typu badań porównawczych i nie odwołuje się w tym zakresie do innych opracowań. Jak najbardziej

zasadne są natomiast komentarze dotyczące zróżnicowania funkcji turystycznej czy wartości poszczególnych jej wskaźników w obrębie analizowanego powiatu.

Z kolei w rozdziale piątym Doktorantka charakteryzuje osadnictwo letniskowe na badanym obszarze, uwzględniając zarówno liczbę, wielkość i rozmieszczenie działek letniskowych, jak również ich zagospodarowanie. Dokonuje też charakterystyki właścicieli działek letniskowych, analizując m.in. motywy nabycia oraz pochodzenie terytorialne właścicieli tychże działek. W oparciu o tę ostatnią cechę Autorka wydzieliła kilka „obszarów rynkowych powiatu kartuskiego” (s. 10). Mam jednak zastrzeżenia co do umieszczenia rozdziału poświęconego osadnictwu letniskowemu w tym miejscu opracowania. Działki letniskowe oraz tzw. „drugie domy” są elementem zagospodarowania turystycznego, stanowią bowiem bazę noclegową, wprawdzie nie ogólnodostępną, ale jednak... Dlatego uważam, że te treści powinny być prezentowane w części poświęconej infrastrukturze turystycznej. Wprawdzie Autorka uważa, iż osadnictwo letniskowe jest widocznym efektem ruchu turystycznego, ale tak samo widocznym efektem ruchu turystycznego (a w niektórych miejscach nawet bardziej) są choćby ośrodki wczasowe.

Natomiast rozdział szósty stanowi swego rodzaju podsumowanie, w którym Autorka stara się pokazać rolę turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym powiatu kartuskiego. A czyni to poprzez analizę: dochodów budżetowych gmin, znaczenia środków pomocowych Unii Europejskiej w zakresie rozwoju turystyki oraz roli przedsiębiorstw turystycznych w gospodarce powiatu.

Z kolei *Uwagi końcowe* to z jednej strony zestawienie wniosków wynikających z analizy materiału empirycznego i weryfikacja hipotez badawczych, z drugiej zaś – prezentacja trzech najbardziej prawdopodobnych – zdaniem Autorki – scenariuszy rozwoju turystyki w powiecie kartuskim. Oczywiście zostały one przedstawione w sposób bardzo ogólny, ale pomysł i „sięgniecie” do metody scenariuszowej oceniam bardzo pozytywnie.

Podsumowując, praca p. mgr Aleksandry Zienkiewicz ma dość tradycyjny układ treści, który odpowiada celom sformułowanym w postaci pytań badawczych. Zachowane są proporcje między poszczególnymi rozdziałami i podrozdziałami. Zachowane są też proporcje między częściami *stricto* opisowymi, inwentaryzacyjnymi oraz analitycznymi opartymi na dobrze dobranej metodologii pracy. Bardzo wysoko oceniam fakt, że Autorka prowadząc rozważania dotyczące funkcji turystycznej, rozpatruje ją w szerszej perspektywie, tzn. w kontekście sytuacji społeczno-gospodarczej badanego powiatu i jego powiązań z obszarami otaczającymi. Natomiast szczegółowa lektura rozprawy doktorskiej pozwala zauważyć pewne

niejasności merytoryczne, które w konsekwencji budzą zastrzeżenia dotyczące układu treści. Chodzi o kolejność rozdziałów III-V. Moim zdaniem, najpierw powinny się pojawić treści dotyczące ruchu turystycznego, a dopiero później infrastruktury turystycznej i osadnictwa letniskowego. Wydaje mi się, że tych niejasności merytorycznych, a także wątpliwości dotyczących struktury pracy, można by uniknąć, gdyby Autorka w części wstępnej dokonała konceptualizacji pojęć. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim pojęcia „funkcja turystyczna” (ale nie tylko), którego Autorka używa często, przytacza też definicje czy sposoby rozumienia funkcji turystycznej, ale nie określa, w jaki sposób sama będzie traktowała/definiowała funkcję turystyczną w prowadzonym procesie badawczym. A być może doprecyzowanie tego pojęcia, czyli stworzenie tzw. definicji operacyjnej, która – jak podkreśla E. Babbie (2013, s. 150) – „daje maksimum jasności co do znaczenia danego pojęcia w konkretnych badaniach”, wyeliminowałoby wątpliwości, które pojawiły się przy czytaniu poszczególnych rozdziałów i dotyczyły ich kolejności, a tym samym zachowania logiczności wywodów.

Na podkreślenie zasługuje bardzo zasadna decyzja zamieszczenia wyników badań zestawionych tabelarycznie w formie załączników.

Źródła informacji i metody badań

W recenzowanej rozprawie doktorskiej wykorzystano zarówno metody oparte na informacjach pierwotnych, jak i wtórnych. Informacje pierwotne uzyskano w wyniku badań terenowych, w tym: inwentaryzacji oraz badań ankietowych przeprowadzonych wśród turystów (n=685) i wśród właścicieli działek letniskowych (n=177). Badania wśród turystów przeprowadzono w 15 miejscowościach letniskowych, a badania wśród właścicieli działek – na terenie trzech obrębów geodezyjnych o największej liczbie pozwoleń na budowę domów letniskowych. Dobór miejsc, w których prowadzono badania ankietowe oceniam pozytywnie. Nie mam również uwag do kwestionariusza ankiet. Natomiast po lekturze pracy *de facto* nie wiem, jaką metodą te badania zostały przeprowadzone. Autorka używa bowiem różnych określeń: badania ankietowe (np. na s. 7, 137), badania kwestionariuszowe (s. 8, 16) oraz wywiad kwestionariuszowy (s. 81), a to nie są synonimy.

Interesującym pomysłem, rzetelnie zrealizowanym, był pomiar ruchu samochodowego w 25 miejscowościach letniskowych, podczas którego zarejestrowano 10 530 pojazdów. W ten sposób Autorka chciała niejako uwierzytelnić wyniki badań uzyskane drogą ankietową. I to się udało.

Informacje wtórne pozyskano ze spisów i rejestrów udostępnionych przez różne instytucje, w tym m.in.: urzędy gmin, Starostwo Powiatowe w Kartuzach, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego, Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną, Muzeum Kaszubskie, Dyрекcję Kaszubskiego Parku Krajobrazowego i inne. Warto dodać, iż w swoich rozważaniach Autorka często odwołuje się do różnych pozycji literatury przedmiotu, wykazując się dobrą jej znajomością. A spis literatury cytowanej obejmuje 439 pozycji, w tym 61 obcojęzycznych (w języku angielskim, niemieckim i francuskim). Ponadto Autorka powołuje się na źródła internetowe (n=79), akty prawne (n=14) oraz źródła kartograficzne (n=25).

Biorąc pod uwagę przyjęte przez Autorkę założenia i cele badawcze, stwierdzam, że dokonała właściwego doboru źródeł informacji i metod badań, których zastosowanie dało możliwość wielowymiarowego ujęcia badanego zjawiska. Nie mam też zastrzeżeń do zastosowanych przez Autorkę szczegółowych technik analizy. Wykorzystała bowiem zarówno klasyczne” wskaźniki funkcji turystycznej (tj. wskaźnik Baretje’a i Deferta, Schneidera, Charvata oraz wskaźniki rozwoju bazy turystycznej), jak i różne elementy statystyki opisowej przy interpretacji danych jakościowych. Natomiast brak konceptualizacji pojęcia „funkcja turystyczna” sprawia, że również w warstwie metodycznej rodzą się wątpliwości, które z przytaczanych wskaźników dotyczą funkcji turystycznej *sensu stricte*, które stanowią podstawę określenia jej uwarunkowań, a które – jej następstw.

Drobne uwagi mam też do interpretacji niektórych wskaźników. Na przykład, w przypadku wskaźnika Baretje’a i Deferta Autorka pisze, że „*dyskusyjne wydaje się zastosowanie powyższego miernika do zróżnicowania wielkości funkcji turystycznej w powiecie kartuskim*” (s. 110) ze względu na niskie jego wartości w analizowanych gminach. Dla warunków polskich nie można przyjąć wartości 100 jako dolnej granicy rozwiniętej funkcji turystycznej, gdyż ten próg został wyznaczony na podstawie badań prowadzonych w Alpach i na wybrzeżu śródziemnomorskim. Nie oznacza to jednak, że wskaźnik ten jest nieużyteczny. Wystarczy dostosować dolny próg rozwoju funkcji turystycznej do warunków panujących w regionie badań, o czym już w połowie lat 80. pisała prof. J. Warszńska.

Na wyraźne podkreślenie zasługuje natomiast wykazana przez Doktorantkę znajomość „starych” i „nowych” metod stosowanych w geografii ekonomicznej. Zastosowała bowiem m.in.: diagram Czekanowskiego – w celu pokazania pozycji powiatu kartuskiego na tle pozostałych powiatów województwa pomorskiego, zaś metodę stanów otoczenia, będącą szczególnym typem

metody scenariusza eksploracyjnego – do sformułowania potencjalnych trajektorii rozwoju turystyki w powiecie kartuskim. Zastosowanie tych metod było konsekwencją przyjętej dość szerokiej perspektywy badawczej i należy za co Doktorantkę pochwalić.

Formalna strona pracy

Praca jest napisana dobrym językiem, co przy takiej objętości jest szczególnie istotne. Wprawdzie zdarzają się usterki językowe (np. bardzo nie podoba mi się używanie w pracy naukowej określeń typu „hotele z wyższej półki” (s. 85) – pisane bez cudzysłowu), pojawiają się też tzw. literówki, które szczególnie rażą przy pisowni nazwisk (np. na s. 62 Autorka raz pisze Obracht-Prondzyński, a dwa wersety niżej – Obracht-Prądyński), ale generalnie język pracy zachęca do lektury. Pewnym błędem jest nie podawanie numerów stron przy cytatach. Atutem pracy jest niewątpliwie szata graficzna. Autorka zamieściła 84 ryciny – są to głównie wykresy i mapy, stanowiące ilustrację opracowanego materiału statystycznego. Prezentują się one bardzo estetycznie, choć w przypadku niektórych można mieć zastrzeżenia dotyczące ich czytelności. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim słupkowych wykresów grupowanych i sumarycznych. Duża liczba małych słupków na jednym wykresie sprawia, że wykresy te są trudne w odbiorze (np. ryc. 21, 26, 36). Pod względem edytorskim, wysoko oceniam natomiast zamieszczone mapy, choć przy mapach wykonanych metodą kartogramu zabrakło podziałki, z kolei czytelność map zamieszczonych na rycinach 54 i 60 byłaby znacznie większa, gdyby wykonano je metodą kartogramu, a nie kartodiagramu.

Konkluzja

Pomimo uwag kilku uwag krytycznych zamieszczonych w niniejszej recenzji, uważam, że praca p. mgr Aleksandry Zienkiewicz pt. *Rozwój funkcji turystycznej w powiecie kartuskim* jest interesującym i wartościowym opracowaniem, w którym Autorka wykazała się znajomością literatury przedmiotu, metod badawczych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Stwierdzam, że przedłożona do recenzji praca spełnia wymagania *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. Nr 65, z 16.04.2003 r. z późniejszymi zmianami) i w związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie pracy i dopuszczenie p. mgr Aleksandry Zienkiewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Małgorzata Durydiwka